

**«6D020400-Мәдениеттану» мамандығы бойынша
философия докторы (PhD) дәрежесін алуға дайындалған
Әбікенов Жарқынбек Оралбекұлының
«Сыр өңіріндегі мәдени құндылықтарға семиотикалық талдау»
тақырыбында жазылған диссертациялық жұмысына ресми**

СЫН-ПІКІР

1. Зерттеу тақырыбының өзектілігі және жалпы ғылыми, жалпы мемлекеттік бағдарламалармен (практикалық және ғылым мен техника дамуының сұраныстарымен) байланысы.

Сыр өңірінің мәдени құндылықтары қазақ мәдениет әлемінің бөлшегі ретінде толыққанды мағлұмат беретін мәдени жәдігер болып табылады. Сыр өңірінің мәдени құндылықтарының семиотикалық талдаудағы ғылыми-теориялық мәселелері мәдени антропологияда бұған дейін арнайы зерттеу нысаны болмағандықтан, оны жан-жақты кең қамтылған пәнаралық өрісте қарастыру әрекеті семантикалық, прагматикалық идеялар негізінде зерттеу, мәдени құндылықтардағы ақпараттық мазмұндық-семиотикалық аясы негізінде ұлттық әлеуетін және түрлі мәдениет белгілерін құрайтын негізгі элементтерін жіктеу, түркі дүниетанымындағы мәдени құндылықтардың қасиеттілігі туралы ұғым-түсінігін анықтау өзекті мәселе болып табылады.

Қазіргі заман талабына сай мәдени құндылықтардың насихатталуымен байланыстыруға болады. Таңдалып алынған тақырыптың маңыздылығы сонымен бірге Сыр өңірінің қазақ мәдениетінің бөлшегі ретінде заманауи зерттеулерге негізделген теориялық моделін жасау қажеттігінен туындайды. Ол семиотиканы зерттеуші ғалымдардың зерттеу әдістері мен тәсілдеріне сәйкесті қайта қалпына келтіруге және де әдістемелік жетістіктерге негізделуі тиіс.

Диссертацияның нәтижелерін философия мен мәдениеттанудың бірқатар мәселелерін шешуде пайдалануға болады, әсіресе, отандық мәдениеттің салаларын бірегейлендіруге үлес қосуында, жаһандану үдерісіндегі мәдениеттердің трансформациялануы кезеңінде ұлттық тарихи-мәдени құндылықтарды сақтап қалуда, қазақ мәдениеті мен руханиятының архетиптері, жеке тұлғаның мәдени мұраларға құндылық ретінде қарауына және тағы басқа мәселелерді зерттеуде оның нәтижелері қомақты болатыны сөзсіз.

2. Диссертацияға қойылатын талап деңгейіндегі ғылыми нәтижелері.

Ізденуші Әбікенов Жарқынбек диссертациялық жұмысының жоспары, мақсаты мен міндеттеріне сай тоғыз ғылыми нәтижені көрсетеді. Әрқайсына жеке тоқталатын болсақ: **Бірінші нәтижеде** мәдени құндылықтардағы рәміздер жалпы семиотикалық тұрғыда адам мен әлем арасындағы қарым қатынас тұрғысынан түсіндірілсе, архетиптік сипаттағы мәдени рәміздер өз бойларына қашанда құпиялықты жасырады. Оның астарында қашанда кодтық мағыналық негізге сүйенген мәдени этикалық дәстүр сақталатыны белгілі.

Құндылықтар туралы зерттеулер бойынша мәдени саладағы рәміздер адам қызметінің нысаны мен оның қажетті алғышарты болады деп тұжырым жасайды. **Екінші нәтижеде** Сыр өңірінің мәдени кеңістігіндегі инновациялық үрдістері уақыт талабына сай өзгереді және өркениеттік толқындармен үйлесімді әрекет етеді. Семиотикалық талдау өңірдегі дәстүр мен жаңашылдық, құндылықтарды түгендеу, жаппай батыстандыру үрдістерінің белсенді модернизация аймағында жүретіндігі белгілі. Қазақтың дәстүрлі мәдениетіндегі рәміздік қатынастарды айқындау арқылы қазіргі рухани мәдениеттің архиптеріне назар аударылады және осының нәтижесінде құндылықтардың ділдік негіздерін сараптайды. **Үшінші нәтижеде** Сыр өңіріндегі мәдениеттанулық талдаудан желілік коммуникацияның айрықша кеңістіктік топологияға негізделетіні және оның коммуникациялық әрекетке қатысудағы анонимділігі көзге түседі. Жаһанданудың бірегейлендіру тенденциясы ұлттық ерекшеліктерге тиімді емес, сондықтан батыстандыру мен жаһанданудың қабылданатын коммуникациялық модельдерін трансформациялау қажеттілігін түсіндіреді. **Төртінші нәтижеде** Сыр өңіріндегі мәдени құндылықтар объективті жүріп жатқан мәдени даму үдерісінің мән-мағынасы мен бағыт-бағдары, жастардың қоғамда қалыптасқан адамгершілік, салт-дәстүр, мінез-құлық қағидаларын адамзат жасаған өмірлік құндылықтар мен талғамдарды, рухани байлықтарды бойына сіңіріп, меңгеруді талап етеді. **Бесінші нәтижеде** Сыр өңірінің дәстүрлі қоғамдағы мәдени мұрасын оқшауланған, тұйық күйінде емес, бүкіл түркі өркениеті кешенінде, үздіксіз әлеуметтік мәдени даму процесінде, мәдени құндылықтар аясында зерттелгені дұрыс, сонда ғана өңірдің өзіндік ерекше сипаттамалық рәміздік белгілері ғылыми мағынасын ашады. **Алтыншы нәтижеде** Сыр өңірі халқының мәдениетінің рәміз-рәсімдік түсініктері арқылы мәдени кеңістігі ерекшеліктерімен таныстырады. Себебі мәдени кеңістіктің ұйымдасуы өмір салтының детерминизмі ықпалынан туындаған. Олардың терең мағынасы мәдени кеңістік қатынас ерекшелігіне байланысты қалыптасқан халықтың тұрақты дүниетанымдық түсініктерін білдіреді. **Жетінші нәтижеде** Сыр өңірі мәдени құндылықтар тарихын әлемдік тарихи үдеріс ауқымында қалыптастырады. Семиотикалық тұрғыда, Сыр өңірі мәдени құндылықтарын оның этикалық және эстетикалық өлшемінде алсақ, бұл-өңір халқының игеріп қабылдаған және тіршілік ортасына айналған ғаламның, ғарыштың бейнелі үлгісі деп қабылдауға болады. **Сегізінші нәтижеде** Сыр өңіріндегі мәдени құндылықтар объективті жүріп жатқан мәдени даму үдерісінің мән-мағынасы мен бағыт-бағдарын береді. **Тоғызыншы нәтижеде** Туризм мен семиотиканың өзара іс-қимылының әдіснамалық механизмін әзірлеу туристік маркетингтік жұмыста өңірдің рәміздік бейнесін салуға әсер ететін факторларды түсіндіреді.

3. Ізденуші диссертациясында тұжырымдалған әрбір нәтиженің, тұжырымдары мен қорытындыларының негізделуі және шынайылық дәрежесі.

Бірінші ғылыми нәтиже анық және дәлелденген болып табылады. Диссертациялық ізденіс барысында алынған нәтижелердің дәлелдігі мәдени

құндылықтар саласына арналған көптеген еңбектерді және эмпирикалық мәліметтерді қолдану негізінде дәйектелген.

Екінші ғылыми нәтиже анық және дәлелденген болып табылады. Сыр өңірінің мәдени құндылықтары рәмізде талаптар мен функционалдық қолданыстарына сай шешімін табуы тиіс екендігі берілген.

Үшінші ғылыми нәтиже анық және дәлелденген болып табылады. Сыр өңіріндегі мәдениеттанулық талдаудан желілік коммуникацияның айрықша кеңістіктік топологияға негізделетіні және оның коммуникациялық әрекетке қатысудағы анонимділігі көзге түседі. Бұл тенденция ұлттық ерекшеліктерге тиімді емес, сондықтан жанашылдықпен қабылданатын коммуникациялық модельдерін трансформациялау қажеттілігін түсіндіреді.

Төртінші ғылыми нәтиже анық және дәлелденген болып табылады. Сыр өңірі мәдени құндылықтарын семиотикалық талдауда қазіргі бұқаралық мәдениетке қатысты да талдай білген. Қазіргі әлемдік мәдениет көпқырлы болғандықтан мәдени құндылықтардың идеялары да түрлі бағытта болады. Осы тұрғыда автор мәдени құндылықтар семиотикасында толықтыратын, алшақтататын да идеялар мен мәдени тұжырымдарды ғылыми тұрғыда зерделейді.

Бесінші ғылыми нәтиже нақты және негізделген болып табылады. Сыр өңірі мәдени құндылықтарын семиотикалық талдауда мәдени, экономикалық дамуы негізінде құрылғанын автор ғылыми сарапқа салып, жаңа парадигмада мәдени құндылықтар жүйесінде ретінде мәдениеттанудағы факторларды келтіреді.

Алтыншы ғылыми нәтиже нақты және негізделген болып табылады. Сыр өңіріндегі дәстүрлі мәдениетіндегі негізгі архетип көшпенді шаруашылық мәдени типі бүгінгі күні тарихтың мұрағатында қалғанымен, оның мәдени жетістіктері әлемдік өркениеттегі өзінің маңызын жоғалтпайды. Қандай трансформациялық үдерістер өтсе де, ол қазіргі Сыр өңірі мәдениетінің құндылықтар әлемінің өзегін құрайтыны сөзсіз.

Жетінші ғылыми нәтиже нақты және негізделген болып табылады. Сыр өңірі мәдени құндылықтар тарихын әлемдік тарихи үдеріс ауқымында қалыптастырады. Семиотикалық тұрғыда, Сыр өңірі мәдени құндылықтарын оның этикалық және эстетикалық өлшемінде алсақ, бұл-өңір халқының игеріп қабылдаған және тіршілік ортасына айналған ғаламның, ғарыштың бейнелі үлгісі деп қабылдауға болады.

Сегізінші ғылыми нәтиже нақты және негізделген болып табылады. Мәдени құндылықтардың феноменологиялық қырларын этикалық және эстетикалық ой дүниесінің дамуы аясында семиотикалық талдау, қазіргі әлеуметтік болмыстағы мәдени құндылықтарының өзектендірілуі, төлтума мәдениеттің сақталуына ықпал етеді.

Тоғызыншы ғылыми нәтиже нақты және негізделген болып табылады. Туризм мен семиотиканың өзара іс-қимылының әдіснамалық механизмін әзірлеу туристік маркетингтік жұмыста өңірдің рәміздік бейнесін салуға әсер ететін факторлар туралы үстірт түсінуден аулақ болуға мүмкіндік береді.

Ізденушінің диссертациясында тұжырымдалған әрбір ғылыми нәтиже (қағида) мен қорытындының жаңашылдық деңгейі.

Бірінші ғылыми нәтиже жаңа болып табылады, себебі мәдени құндылықтарды теориялық негізде жүйелеп, әдістемелік сипатта талдау үшін көптеген шетелдік ғалымдардың еңбектері пайдаланылған.

Екінші ғылыми нәтиже салыстырмалы жаңа, өйткені мәдени құндылықтардағы семиотикалық жүйелер ұлттық сипаттарына тән кез-келген нақтылы формалармен қалыптасады.

Үшінші ғылыми нәтиже жаңа болып табылады. Сыр өңірінің мәдени құндылықтар жүйесі дәстүрлі құндылықтарды нақтылық түрде жеткізеді. Шындықтың бейнеленуі, жазылуы, формалары әр түрлі болғанымен, олар қайталанбайды.

Төртінші ғылыми нәтиже жаңа болып табылады. Қазіргі таңда мәдени құндылықтарды семиотикалық жүйені қарастыру дегеніміз өңірдің мәдени саласындағы танымдықты арттыру болып табылады.

Бесінші ғылыми нәтиже жаңа болып табылады. Сыр өңірінің дәстүрлі қоғамдағы мәдени мұрасын оқшауланған, тұйық күйінде емес, бүкіл түркі өркениеті кешенінде, үздіксіз әлеуметтік мәдени даму процесінде, мәдени құндылықтар аясында зерттелгені дұрыс, сонда ғана өңірдің өзіндік ерекше сипаттамалық рәміздік белгілері ғылыми мағынада ашылады.

Алтыншы ғылыми нәтиже салыстырмалы жаңа болып табылады. Сыр өңірі халқының мәдениетінің рәміз-рәсімдік түсініктері арқылы мәдени кеңістігі ерекшеліктерімен танысуға болады. Олардың терен мағынасы мәдени кеңістік қатынас ерекшелігіне байланысты қалыптасқан халықтың тұрақты дүниетанымдық түсініктерін білдіреді.

Жетінші ғылыми нәтиже жаңа болып табылады. Сыр өңірі өзінің мәдени құндылықтар тарихын әлемдік тарихи үдеріс ауқымында қалыптастырған. Семиотикалық тұрғыдан Сыр өңірінің мәдени құндылықтары жалпы қазақ әлемінің сипаттамаларымен анықталған ұжымдық әлем моделінің бөлшегі және өзіндік, ерекше әлемді тану болып табылады.

Сегізінші ғылыми нәтиже жаңа болып табылады. Құндылықтарды сақтап қалу басты жетістік болғанымен, Сыр өңіріндегі мәдени құндылықтар объективті жүріп жатқан мәдени даму үдерісінің мән-мағынасы мен бағыт-бағдарын айқындап отырады.

Тоғызыншы ғылыми нәтиже жаңа болып табылады. Туризм мен семиотиканың өзара іс-қимылының әдіснамалық механизмін әзірлеу туристік маркетингтік жұмыста өңірдің рәміздік факторлар туралы үстірт түсінуден аулақ болуға мүмкіндік береді.

4. Алынған нәтижелердің практикалық және теориялық маңыздылығы.

Ж.О.Әбікеновтің диссертациялық жұмысы өзекті болып табылады және отандық мәдениеттану ғылымы саласындағы мемлекетіміздің мәдени-тарихи рухани құндылықтарын қайтадан жаңғыртуға бағытталған реформаларына байланысты элективті курстарды әзірлеу кезінде қолдануға болады.

Диссертацияның ғылыми жаңалығы және практикалық маңыздылығы жоғары.

Диссертациялық жұмысы барысында зерттеген құндылықтар тұжырымы теориялық негізделген, практикалық маңыздылығы нақтыланған. Диссертациялық жұмыстың ғылыми-теориялық және практикалық нәтижелері Сыр өңірінің мәдени-әлеуметтік кеңістігінде мәдени құндылықтарға семиотикалық талдау жүргізілуіне байланысты маңызды теориялық мәнге ие болады.

Диссертацияның негізгі қағидасының, нәтижесінің, тұжырымдары мен қорытындыларының жариялануының жеткіліктігіне растама.

Диссертациялық зерттеу жұмыстың нәтижелері **15 ғылыми мақалада** дәлелденген. Соның ішінде, ҚР БҒМ Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған философия, саясаттану, мәдениеттану пәндері бойынша диссертацияның негізгі қорытындыларын жариялауға арналған **арнайы журналдарда – 5**; шетелдік және отандық республикалық және халықаралық ғылыми **конференциялардың жинағында – 9**; Scopus базасында индекстелетін нөлдік емес **импакт-факторы бар журналда – 1**.

5. Диссертация мазмұнындағы және рәсімдеуіндегі кемшіліктер мен ұсыныстар.

Ж.О.Әбікеновтің диссертациялық зерттеу жұмысы кәсіби деңгейде жазылған. Жұмыстағы кемшіліктер мәтінде кейбір сөйлемдер өте ұзақ берілген және аздаған грамматикалық қателіктер кездеседі. Диссертацияның мазмұнына орай берілетін басты кемшілік семиотикалық талдау деңгейіне жетпейтін пайымдаулық талдаулардың болуы. Зерттеудің теориялық мазмұнының арттыруда мәдениеттанудағы кең тараған мазмұн мен форма, сапа сияқты категорияларды кеңінен қолданған ұтымды болар еді.

Жалпы диссертациялық жұмыстың ғылыми нәтижелері өзара тығыз байланысты. Әр ғылыми нәтиже келесі ғылыми нәтиженің мәнін ашуға себепші, әрқайсысы теориялық негізделген, практикалық тұрғыда салыстырмалы түрде сараланған және толық қорытынды жасалған.

Кемшіліксіз жұмыс болмайды. Зерттеу нәтижелері ізденушінің дұрыс бағытта екенін, аталған кемшіліктерге қарамастан ізденушінің зерттеу барысында қойған міндеттеріне қол жеткізді деп есептеймін. Берілген ұсыныстар мен кемшіліктерді докторант өзінің болашақ зерттеулерінде ескереді деп санаймын.

Диссертация мазмұнының Ғылыми дәреже беру ережелерінің талаптарына сәйкестігі.

Диссертант Ж.О.Әбікеновтің қорғауға ұсынылған диссертациялық зерттеу жұмысы ғылыми жағынан өзекті. Жұмыс толық аяқталған. Диссертант өз ойлары мен ғылыми тұжырымдамаларын дәлелдеу барысында әдістемелер мен ғылыми әдістерді оңтайлы пайдалана білген. Диссертанттың зерттеу жұмысы қазақстандық мәдениеттану ғылымына өзіндік үлес қосады деп айтуға болады.

Ж.О.Әбікеновтің «Сыр өңіріндегі мәдени құндылықтарға семиотикалық талдау» тақырыбындағы зерттеу жұмысының мазмұны ҚР

БҒМ Білім және ғылым саласын бақылау жөніндегі Комитеттің «Ғылыми дәреже беру ережесінің» 2-ші бөлімінің талаптарына сәйкес орындалған.

Жоғарыда айтылған мәліметтерге сәйкес жұмыстың авторы Әбікенов Жаркынбек Оралбекұлының «6D020400-Мәдениеттану» мамандығы бойынша философия докторы (Ph.D.) дәрежесін алуға лайықты деп есептеймін.

Ресми сын-пікір беруші:

Қазақстан Республикасының
Жоғарғы Сотының жанындағы
Сот төрелігі академиясының профессоры
философия ғылымдарының докторы

К.Бөрібаев

